

De Wet Werk en Bijstand en de huisbezoeken

Het thema van de huisbezoeken en de controles van de tandenborstelers van de sociale dienst is oud en bestaat eigenlijk al sinds de invoering van de eerste bijstandswet in 1965. De bijstand kent n.l al vanaf het begin een zogenaamde 'partnertoets' waarbij wordt gekeken of de cliënt geen relaties heeft met anderen of samenwoont met anderen die een eigen inkomen hebben en die financieel kunnen bijdragen in het onderhoud van de bijstandsgerechtigde. Daarnaast is het zo, dat in verschillende regelingen (AOW, bijstand) een alleenstaande een netto uitkering krijgt van ongeveer 70% van het wettelijk minimumloon en een echtpaar 100%. Wanneer twee uitkeringsgerechtigden gaan samenwonen en dit niet opgeven hebben zij tezamen 140% van het minimumloon in plaats van 100%. Reeds lang bestaan er opsporingsinstanties die de regelingen controleren. Met name bijstandsvrouwen met of zonder kinderen, die gescheiden waren van hun echtgenoot of partner en die daarom noodgedwongen een beroep moesten doen op de bijstand hebben in de loop van de tijd met dergelijke controles zoals huisbezoeken en omgevingsonderzoek te maken gehad. Daarbij bleek deze partnertoets in de praktijk te leiden tot onacceptabel gewroet van de sociale recherche in het leven van bijstandsvrouwen die bij het minste of geringste verdacht werden van 'samenlevingsfraude' en die al in het verdachtenbankje zaten nog voor er enig onderzoek was gepleegd. In de praktijk bleek deze partnertoets in de bijstand moeilijk uitvoerbaar en controleerbaar. Zoveel mensen zoveel relaties en wat moeten de criteria zijn om te zeggen: die twee personen wonen in feite samen en verzorgen elkaar? En wanneer hebben twee personen beiden hun hoofdverblijf in dezelfde woning, wanneer ieder een eigen woning huurt? Het bleek te leiden tot arbitraire en onterechte stopzetting van uitkeringen door sociale diensten, waarbij de cliënt soms in slepende juridische procedures terecht kwam om na een tijd van vrijwel niets geleefd te hebben de bijstandsuitkering weer terug te krijgen. De partnertoets duikt op in tal van regelingen, naast de bijstand, de AOW en de huursubsidie ook bijvoorbeeld in de bepaling van het verzamelinkomen van de leefeenheid waarop in de thuiszorg de eigen bijdrage wordt gebaseerd. Je zou verwachten dat gezien het feit, dat veel mensen het gewroet in hun privé-leven als zeer pijnlijk hebben ervaren en gezien de onuitvoerbaarheid en oncontroleerbaarheid van de partnertoets de overheid terughoudend zou zijn in het toepassen van dit principe bij allerlei regelingen en dat zij zou zinnen op regelingen, die eenvoudiger en gemakkelijker uitvoerbaar zijn. Dat is echter niet het geval. In plaats daarvan worden de controles steeds verder opgevoerd en de opsporingsdiensten en handhavingdiensten steeds verder uitgebreid waarbij men wat de bijstand betreft naar wegen zoekt om de ingewikkelde bewijsvoering dat er sprake is van samenlevingsfraude te omzeilen. Dat zal nog in de brochure ter sprake komen.

Vele instanties

Zoals hierboven bleek komen principes als 'partnertoets' maar ook bijvoorbeeld een 'vermogenstoets' voor in allerlei regelingen. Dit laatste betekent dat men voor een bepaalde regeling alleen in aanmerking komt wanneer het vermogen een bepaalde grens niet overschrijdt. Al die regelingen worden uitgevoerd door verschillende instanties die allemaal gaan controleren, of de door een potentiële cliënt gegeven informatie wel klopt. Daartoe hebben ze opsporingsdiensten opgericht, die frauderende burgers opsporen, oftewel: burgers die onjuiste of onvolledige informatie hebben verstrekt en daardoor van een regeling gebruik maken waarvoor ze volgens de regels niet in aanmerking komen. Wanneer we bedenken, dat die controles van opsporingsinstanties zich niet alleen uitstrekken tot het controleren van uitkeringsgerechtigden, maar ook betrekking hebben op bijvoorbeeld illegale onderhuur en het zonder een geldige verblijfsvergunning in ons land verblijven, wordt duidelijk dat veel burgers met die opsporingsinstanties te maken hebben. En dan hebben we het nog niet gehad over instanties als de Arbeidsinspectie en de Fiscale Inlichtingen en Opsporings Dienst (FIOD)

Huisbezoeken of huiszoekingen kunnen bij veel van die instanties deel uitmaken van hun onderzoek. In sommige gevallen worden projecten opgezet om de opsporing van onoorbare zaken te organiseren. Daarbij werken die instanties soms samen in een gemeenschappelijk project. Zo is er in Amsterdam de operatie 'Zoeklicht', waarbij verschillende instanties samenwerken, zoals de sociale dienst, de Dienst Wonen van de gemeente, de Amsterdamse Federatie van Woningcorporaties, Makelaarsvereniging Amsterdam en Vereniging Vastgoed Belang. Met de Zoeklicht acties willen de bovengenoemde organisaties woonfraude aanpakken. Van fraude is sprake wanneer zonder toestemming van de huiseigenaar of de gemeente Amsterdam een woning wordt bewoond. De gegevens die bekend zijn bij de betrokken organisaties worden met elkaar vergeleken. Zijn er aanwijzingen of meldingen van woonfraude, dan worden die nader onderzocht. Controleurs komen de woning onaangekondigd bezoeken. Als er sprake is van woonfraude, waaronder behalve onrechtmatige bewoning ook adresgebonden uitkeringsfraude wordt verstaan, dan kan dit leiden tot het ontbinden van de huurovereenkomst, tot ontruimingsprocedures en tot het stopzetten en terugvorderen van uitkeringen. Zoals reeds opgemerkt wordt bij de Zoeklichtacties gebruik gemaakt van de gegevens van de deelnemende organisaties. De privacy van de bewoners van de onderzochte woningen zou gewaarborgd zijn in het privacyreglement Zoeklicht van de gemeente Amsterdam. Huiseigenaren kunnen zo hun eigen belangen hebben om mee te doen aan de Zoeklichtcontroles en vergelijkbare opsporingsacties. In de hierna genoemde invallen in de flat Kleiburg in Amsterdam -Zuidoost is de woningbouwvereniging van plan, een deel van de flats te slopen en een gedeelte van de sociale huurwoningen te vervangen door koopflats. Zo'n actie is dan een mooie gelegenheid om een deel van de bewoners eruit te krijgen en de omzetting soepel te laten verlopen. Maar er worden ook andere projecten opgezet, waarvan huiszoekingen deel uitmaken, bijvoorbeeld een samenwerking tussen de opsporingsdienst in het kader van de huursubsidie, een dienst van het ministerie van VROM, en de Amsterdamse Dienst Werk en Inkomen (vroeger: sociale dienst) Een voorbeeld van dit laatste in Amsterdam Zuidoost.

Acties van VROM

In de flat Kleiburg in Amsterdam Zuidoost zijn maandag 21 en dinsdag 22 februari 2005 ongeveer 250 huurders van woningen gecontroleerd op misbruik van huursubsidie. De actie was een samenwerking tussen het ministerie van VROM, woningstichting Rochdale en de sociale dienst. Eind december was er ook zo'n grote controle in de Bijlmer. Toen zou er bij 30 van de 210 bezochte woningen sprake zijn van verzwegen samenwonen. Uit de controle zou verder blijken dat in dertien gevallen de officiële huurder er niet meer woonde. Bij zeven woningen was niemand thuis. Getuigenverklaring van een van de bewoners:

Gisteren en vandaag heeft de sociale dienst i.s.m. het Ministerie van VROM acties gehouden in Amsterdam Zuidoost. In de flats Kleiburg en Kruidberg werd huis aan huis aangebeeld door mensen in blauwe jasjes met opschrift 'VROM'. Ze werden begeleid door medewerkers van de sociale dienst. Op de 'moeilijke adressen' ging de wijkagent mee. In de huizen werd door de medewerkers van VROM de stand van zaken in de woning opgenomen. Deuren kapot of ander achterstallig onderhoud. Alles wat stuk is wordt doorgegeven aan de woningbouwvereniging. Wanneer niet meteen open werd gedaan stonden ze op de deur te bonken. Van alle aanwezigen in iedere woning werd legitimatie gevraagd. Een buurvrouw van mevrouw M, die de gang van zaken heeft gemeld was helemaal in paniek. Ze hadden in haar huis hemden gevonden van haar zoon, die een eigen huis heeft. Een computer van de zoon stond ook in huis, en op 'stand by' maar de zoon was niet aanwezig. De mensen van VROM in de blauwe jasjes deden het woord en waren het meest actief. De medewerkers van de sociale dienst stelden zich passief op en hadden geen blauwe jasjes. Daarop zei een medewerker van VROM tegen de buurvrouw, dat haar uitkering zou worden stopgezet omdat haar zoon bij haar woont. Wat heeft VROM daarmee te maken? Die gaan toch alleen over de huursubsidie? Mevrouw M., de meldster, had kapotte deuren, omdat haar zoon, die in de war

is, bij haar woont en via de stichting Tot en Met nog geen uit huis plaatsing heeft gekregen. Als hij een agressieve bui heeft slaat hij de boel bij mevrouw M kort en klein, dus de deuren bij haar waren erg stuk. Er wordt geen informatie gegeven waar de mensen die aanbellen voor komen. De vraag is, wat het ministerie van VROM te maken heeft met dingen die stuk zijn in de woning. Er is een groot gebrek aan informatie wie wie is en wat ze mogen doen/zeggen.

Eind november kregen wij een soortgelijke melding van een collectieve actie van opsporingsdiensten binnen in de flat Egeldonk in Amsterdam Zuidoost. Er zou daarbij sprake geweest zijn van bussen om mensen af te voeren. Uit een e-mail:

Langs deze weg doe ik mijn beklag over het huisbezoek van de sociale dienst in de flat Egeldonk in Amsterdam Zuidoost op 22 november 2004.

Ze kwamen met 2 bussen. De politie erbij. Het stoorde me erg dat die hier ook aan meewerken. Je mag ze volgens mij niet weigeren je huis in te komen anders volgen er sancties. Big brother is watching us. Wilt u mij vertellen dat de 1 miljoen huishoudens die in Nederland huursubsidie krijgen allemaal door VROM in hun huis mogen worden bezocht en daadwerkelijk worden gecontroleerd? Vindt de regering dit dus goed?

Het was vreselijk dat er 3 ambtenaren met toestemming van de burgermeester je huis in mogen en door je huis lopen te snuffelen en aantekeningen maken over je huis. Het voelde als inbreuk op je privacy en vrijheid van wonen en leven. Ik kon geen legitimatie overleggen omdat ik die kwijt ben en ik vind die te duur om te kopen. Ik moet nu verplicht langs kantoor komen anders volgen er sancties, en de aanschaf van een legitimatiebewijs betekent hoge kosten en dus een nog armere kerst. Verder kan ik bij het gemeentehuis pas morgen om 14.00 uur terecht en ik moet me 6 december om 10.00 uur op kantoor aanmelden dus ik denk dat ik een probleem heb. Ik ga dan maar 2 dagen later mijn identiteitskaart laten zien. Wat zijn onze rechten?

Uit het bovenstaande blijkt wel, dat de acties van de opsporingsinstanties de nodige paniek en angst veroorzaken onder de bevolking, ook bij mensen die niets te verbergen hebben. Tenslotte ben je vaak afhankelijk van die uitkering. Daar zonder kun je de huur niet betalen en heb je geen geld om eten te kopen. Dat kun je een tijdje uitzingen, door links en rechts geld te lenen of de rekeningen niet te betalen, maar er komt een moment waarop de deurwaarder in beeld komt en dan wordt het moeilijk. En het huis waarin je woont kwijt raken, wat moet je dan? Nog een voorbeeld van iemand die dagen in angst zat alvorens hij een uitkering kreeg.

Meneer B. was 40 jaar lang kleine zelfstandige. Op het laatst waren de inkomsten uit dat bedrijf onvoldoende om nog in het levensonderhoud te voorzien. Hij vroeg daarop een uitkering aan bij de sociale dienst. Er moeten in dergelijke situaties tamelijk ingewikkelde administratieve procedures afgehandeld worden om het recht op een uitkering vast te stellen. De aanvrager moet zijn boekhouding van de afgelopen jaren overleggen en aantonen, dat er geen inkomsten meer zijn. De heer B. bezocht diverse malen het regio -kantoor om de bescheiden die gevraagd werden te overleggen. De aanvraag duurde al 12 weken en B. zat zonder inkomsten. Hij had nog 150 euro en nog een schuld als zelfstandige van 10.000 euro. Hij moest steeds nieuwe bescheiden overleggen. Na 12 weken wilden ze weer papieren zien. De heer B. belde een week later op naar het kantoor wanneer de beslissing nu eindelijk zou komen. Hij vreesde, uiteindelijk toch niet voor een uitkering in aanmerking te komen. En wat moest hij dan? Bij het telefonisch contact zei de ambtenaar tegen hem: 'we zijn drie keer bij je aan de deur geweest en je was niet thuis'. Het bleek meneer B. echter, dat ze geen briefje in de bus hadden gedaan dat ze langs waren geweest. De ambtenaar zei vervolgens tegen meneer B: 'je moet thuis gaan zitten wachten tot wij langskomen'. Zo begon hij te piekeren. Hoe moest het nu verder? En al wie er kwam, geen ambtenaren van de Dienst Werk en Inkomen. Dat duurde zo een week. Meneer B. durfde zijn huis niet te verlaten. Hij draaide helemaal door omdat hij gedwongen thuis moest blijven. Beneden was een avondwinkel, waar

hij wat eten haalde en vooral bier. Hij zocht geen contact met hulpverleningsinstanties. Dat contact met de Bijstandsbond kwam tot stand via een buurvrouw, die zag dat het niet goed met hem ging. De heer B. was van mening, dat hij deze ellende nu maar even moest doormaken, en wachten tot de ambtenaren kwamen, dan was alles misschien snel geregeld en was het voorbij. Hij wilde zelf verder geen contact met een advocaat. Ook de buurvrouw heeft ons niet meer gebeld, dus het is onbekend hoe dit is afgelopen.

Duidelijk is in ieder geval, dat ze je op deze manier niet kunnen dwingen thuis te blijven. Je bent vrij om te gaan en te staan waar je wilt. Je hoeft je op deze manier niet te laten intimideren en het is verstandig om in dergelijke situaties wel contact te zoeken met een hulpverleningsinstantie, zoals een advocaat of sociaal raadslieden, etc.

In het voorgaande kwam ter sprake dat er vele opsporingsinstanties zijn die van het middel onaangekondigd huisbezoek of huiszoeking gebruik maken. In deze brochure zullen we voornamelijk ingaan op de huisbezoeken van de sociale dienst en de relatie met de bijstandswet. Veel van wat wordt genoemd geldt echter ook in andere situaties.

controles

Sinds de invoering van de nieuwe Wet Werk en Bijstand op 1 januari 2004 treden gemeenten steeds strenger op bij de uitvoering van de bijstandswet. Door het nieuwe financieringssysteem, waarbij de gemeenten financieel grotendeels zelf de kosten van de bijstand moeten gaan dragen op basis van een budget dat hen door het Rijk wordt toegewezen hebben zij er belang bij het aantal bijstandsgerechtigden zo laag mogelijk te houden.

Daarbij is er wat de huisbezoeken betreft sprake van een nieuwe ontwikkeling. Terwijl onder de oude bijstandswetten nog sprake moest zijn van concrete aanwijzingen van fraude, waarna een omgevingsonderzoek en huisbezoeken volgden, is dat in het beleid van veel gemeenten nu niet meer het geval. In de oude situatie werkte de sociale recherche met tips en andere aanwijzingen. Gewone ambtenaren van de sociale dienst hielden zich slechts in beperkte mate bezig met huisbezoeken. Thans maakt bijvoorbeeld in Amsterdam een huisbezoek standaard onderdeel uit van de aanvraagprocedure en worden proef -projecten opgezet om ook bij een grote groep cliënten die al een uitkering hebben een huisbezoek af te leggen, ongeacht of er aanwijzingen voor fraude zijn of niet. De huisbezoeken worden in principe afgelegd door zogenaamde handhavingsambtenaren. Dit zijn geen sociale rechercheurs. De sociale recherche kan in tegenstelling tot de gewone handhavers op grond van haar bevoegdheden een uitgebreider buurtonderzoek instellen en gesprekken met de cliënt voeren. Een sociaal rechercheur is een opsporingsambtenaar, net zoals een gewone rechercheur van de politie. Hij heeft meestal twee pasjes, een als ambtenaar van de sociale dienst/DWI en een als opsporingsambtenaar. Het grote verschil tussen het huisbezoek door een gewone controleur en door een sociaal rechercheur is, dat je tegenover een gewone controleur **informatieplicht** hebt op grond van de bijstandswet, de WWB, maar tegenover een sociaal rechercheur heb je **zwijgrecht**. Voordat een verhoor door de sociale recherche begint, dus voordat er vragen gesteld worden, moet de sociaal rechercheur je waarschuwen dat je geen antwoord hoeft te geven op de vragen die hij/zij gaat stellen; deze waarschuwing noemt men 'cautie'. Je hebt als verdachte n.l een zwijgrecht. Verleent de sociaal rechercheur geen 'cautie' dan mogen de antwoorden die je hebt gegeven niet tegen je worden gebruikt in een eventuele rechtszaak. De gegevens kunnen wel worden gebruikt om een strafkorting te geven of het teveel uitgekeerde terug te vorderen. In voorkomende gevallen kunnen de gewone ambtenaren van de afdeling Handhaving of andere ambtenaren de zaak overdragen aan de Sociale Recherche. Dit gebeurt wanneer men definitief wil vaststellen hoe ver in het verleden de vastgestelde fraude heeft plaatsgevonden, en wanneer uit het gepleegde onderzoek de fraude onvoldoende hard valt te maken, maar het vermoeden nog steeds sterk is. Het verdere beëindigingonderzoek van de uitkering vindt dan plaats door de sociale recherche. Cliënten die nadat de ambtenaren een of twee keer langs zijn geweest, van de weeromstuit plotseling hun uitkering opzeggen worden ook bij de sociale recherche aangeleverd voor nader onderzoek.

In eerste instantie was er in Amsterdam geen juridische onderbouwing van dit nieuwe beleid, men was al sinds 1 januari 2004 bezig op steeds grotere schaal huisbezoeken uit te voeren alvorens er in oktober 2004 een openbaar juridisch kader werd samengesteld na advies van de gemeenteadvocaat, op basis waarvan de afdeling Handhaving moest werken. Dit juridische kader geldt echter alleen voor degenen, die al een uitkering hebben, een openbaar gemaakte juridische onderbouwing van de huisbezoeken bij mensen die een uitkering aanvragen was er op het moment van schrijven van deze brochure (april 2005) nog steeds niet.

Eenzijds zijn er strengere controles om **de rechtmatigheid** van de uitkering vast te stellen. Dit houdt in dat wordt gecontroleerd of de cliënt voldoet aan de voorwaarden om voor een bijstandsuitkering in aanmerking te komen. Daartoe wordt vastgesteld of er geen sprake is van een partner met inkomen waarop een beroep kan worden gedaan (de partnertoets) of er geen vermogen is boven de vrij te laten vermogensgrens, of er niet wit of zwart gewerkt wordt en of alle andere administratieve gegevens kloppen, zoals het opgegeven woonadres, een verblijfsvergunning etc. In het kader van het rechtmatigheids onderzoek worden in steeds meer gemeenten huisbezoeken afgelegd om ter plaatse te controleren of de opgegeven gegevens kloppen. Daarnaast is er het **doelmatigheidsonderzoek** waarbij wordt gekeken of de verstrekte bijstand het doel dient waarvoor de bijstand naar men zegt is gemaakt, n.l het verstrekken van een inkomen aan mensen, die absoluut niet op een andere manier in hun inkomen kunnen voorzien via betaald werk. Daarom wordt er gekeken of er geen mogelijkheden voor cliënten zijn om middels betaald werk in het levensonderhoud te voorzien. Gemeenten kopen na de privatisering van de arbeidsbemiddeling bij private reïntegratie bureaus trajecten in waarop cliënten geplaatst worden waarvan men verwacht dat ze na meestal kortdurende training en begeleiding zoals een sollicitatiecursus of een motiveringscursus in het betaald werk circuit aan de slag kunnen. Bij het doelmatigheidsonderzoek wordt vastgesteld of men de cliënt moet indelen in de categorie die nooit meer betaald werk zal verrichten of een categorie die direct of op wat langere termijn weer betaald werk zal kunnen verrichten.

De steeds strengere controles en het onder druk zetten van bijstandsgerechtigden leidt in sommige gemeenten, zoals in Alkmaar, zelfs tot de conclusie van de bestuurders dat de bijstand eigenlijk geheel kan worden afgeschaft en dat iedereen in een of ander werktraject komt waarbij men of zo snel mogelijk uitstroomt naar betaald werk of met behoud van een vergoeding werkzaamheden verricht die de gemeente heeft bedacht.

Het strengere beleid leidt bij advocaten en belangenorganisaties in verschillende steden en gemeenten tot een reeks van klachten van bijstandsgerechtigden over het optreden van ambtenaren van de sociale dienst en de beslissingen die zij nemen.

Hierboven werden al enkele klachten genoemd. Uitkeringen worden onterecht stopgezet, ambtenaren, vaak uitzendkrachten die na een paar maanden weer uit beeld verdwijnen, treden intimiderend op, er zijn zeer lange wachttijden alvorens er een beslissing komt, etc.

Met name de huisbezoeken worden door cliënten ervaren als een groffe schending van hun privacy en soms ervaren als huisvredebreuk, ook bij cliënten die niets te verbergen hebben. In het navolgende zullen we de gang van zaken bij een huisbezoek eens nalopen aan de hand van het voorbeeld Amsterdam. De gang van zaken bij huisbezoeken is in die stad als volgt. Bij de controles wordt momenteel een onderscheid gemaakt tussen cliënten die een uitkering aanvragen en cliënten die al een uitkering hebben.

Cliënten die een uitkering komen aanvragen.

Wie werkloos wordt, moet een uitkering aanvragen bij het Centrum voor Werk en Inkomen (CWI). Wanneer men niet voor WW of een andere werknemers of volksverzekering in aanmerking komt neemt men een aanvraag voor een bijstandsuitkering in behandeling. In Amsterdam zijn er daarbij afspraken tussen het CWI en de Dienst Werk en Inkomen over wie welke aanvragen afhandelt. De categorie mensen waarvan wordt veronderstelt dat ze binnen korte tijd weer aan het werk kunnen worden door het CWI in behandeling genomen, de categorie mensen waarvan wordt veronderstelt dat ze voorlopig of ook op langere termijn niet meer kunnen werken worden meteen overgedragen aan de Dienst Werk en Inkomen. In beide

gevallen zullen medewerkers van de Dienst Werk en Inkomen een onaangekondigd huisbezoek bij de cliënt afleggen. De mensen die een uitkering bij het CWI komen aanvragen worden hierover niet ingelicht. Twee medewerkers van de Dienst Werk en Inkomen bellen op een willekeurig moment tussen 7 uur s' morgens en 21.30 uur s' avonds aan, behalve op zondag. Wanneer de cliënt niet thuis is wordt een dag later of enkele dagen later een tweede poging gedaan. Is de desbetreffende persoon dan weer niet thuis, dan wordt een briefje in de bus gedaan dat men zich op het regiokantoor van de Dienst Werk en Inkomen moet melden, meestal de volgende dag. Wanneer men zich niet meldt, wordt een brief gestuurd waarin staat dat de aanvraag voor een uitkering buiten behandeling wordt gesteld. Verschijnt men wel op de aangegeven dag en tijd op het regiokantoor, dan volgt een gesprek waarin van alles wordt gecontroleerd, waarna de aanwezige ambtenaren meedelen, dat ze nu onmiddellijk met de cliënt meewillen om zijn of haar woning te bezichtigen. Volgens uitspraken van de rechter worden alleen zeer dringende redenen geaccepteerd wanneer de cliënt een andere afspraak wil maken. Zelfs een doktersbezoek waarmee men een uur later een afspraak heeft is niet altijd een dringende reden. Zoals uit het voorbeeld van de ex-zelfstandige bleek, komt het echter ook voor dat men gewoon blijft proberen een huisbezoek af te leggen en meerdere keren pogingen doet en geen briefje in de bus doet. Men houdt zich dus niet altijd aan deze procedure. Dit waarschijnlijk om het plotselinge karakter van het huisbezoek overeind te houden en de cliënt onvoorbereid aan te treffen zodat de situatie kan worden vastgesteld zoals ie normaal is.

Of het verzoek nu wordt gedaan op het regiokantoor, of dat men de cliënt wel thuis treft, in beide gevallen sta je voor de keus: stem ik wel toe in een huisbezoek of niet?. Wat zijn de consequenties van een weigering?

In zijn algemeenheid moet worden gesteld, dat je in principe vrij bent om een huisbezoek te weigeren. Dat wil zeggen: voor alle burgers geldt, dat functionarissen van de overheid (de politie, sociale rechercheurs, deurwaarders, burgemeesters en zijn vertegenwoordigers) alleen tegen je wil je woning kunnen betreden wanneer ze over een door de rechter-commissaris afgegeven huiszoekingsbevel of last tot binnen treden beschikken. Wanneer een overheidsfunctionaris iemand daarzonder dwingt een huiszoeking of huisbezoek te accepteren is er sprake van huisvredebreuk. Het recht op huisvrede is neergelegd in artikel 12 van de grondwet. Van belang is ook artikel 10 van de grondwet (bescherming van de persoonlijke levenssfeer) Weiger je zonder een last tot binnentreden functionarissen van de overheid binnen te laten, dan is dat niet strafbaar en kunnen ze je daar niet voor veroordelen. Hieronder volgen de grondwetsartikelen.

Artikel 10

- 1. Ieder heeft, behoudens bij of krachtens de wet te stellen beperkingen, recht op eerbiediging van zijn persoonlijke levenssfeer.*
- 2. De wet stelt regels ter bescherming van de persoonlijke levenssfeer in verband met het vastleggen en verstrekken van persoonsgegevens.*
- 3. De wet stelt regels inzake de aanspraken van personen op kennisneming van over hen vastgelegde gegevens en van het gebruik dat daarvan wordt gemaakt, alsmede op verbetering van zodanige gegevens.*

Artikel 12

- 1. Het binnentreden in een woning tegen de wil van de bewoner is alleen geoorloofd in de gevallen bij of krachtens de wet bepaald, door hen die daartoe bij of krachtens de wet zijn aangewezen.*
- 2. Voor het binnentreden overeenkomstig het voorgaande lid zijn voorafgaande legitimatie en mededeling van het doel van het binnentreden vereist, behoudens bij de wet gestelde uitzonderingen.*
- 3. Aan de bewoner wordt zo spoedig mogelijk een schriftelijk verslag van het binnentreden verstrekt. Indien het binnentreden in het belang van de nationale veiligheid of dat van de strafvordering heeft plaatsgevonden, kan volgens bij de wet te stellen regels de verstrekking*

van het verslag worden uitgesteld. In de bij de wet te bepalen gevallen kan de verstrekking achterwege worden gelaten, indien het belang van de nationale veiligheid zich tegen verstrekking blijvend verzet.

Procedure omzeilen

Ambtenaren van allerlei organisatie hebben wegen gevonden om bovenstaande procedures te omzeilen. Wanneer je namelijk een (semi-) overheidsinstantie of sommige particuliere organisaties verzoekt om een bepaalde dienst aan je te leveren (het ministerie van Volkshuisvesting voor het verstrekken van huursubsidie, de sociale dienst voor het verstrekken van een bijstandsuitkering, de woningbouwvereniging voor het verhuren van een woning, de sociale verzekeringsbank voor het verstrekken van een AOW-uitkering, etc.) dan kan die instantie voor het verstrekken van een bepaalde dienst als voorwaarde stellen, dat moet worden toegestaan in een huisbezoek c.q dat functionarissen toegang moeten hebben tot je woning. Geef je die toestemming niet, dan levert de desbetreffende instantie haar diensten niet of houdt op die diensten te leveren. Dit gegeven is in verschillende wetten voor verschillende instanties en voor verschillende diensten juridisch nader uitgewerkt, waarbij men op basis van die wetgeving en op basis van jurisprudentie- uitspraken van rechters -tot op zekere hoogte poogt misbruik te voorkomen en de grenzen aan te geven van wanneer wel en wanneer niet het betreden van je woning als voorwaarde mag worden gesteld voor het leveren van bepaalde diensten.

Wat betreft het verstrekken van een bijstandsuitkering is in de wetgeving de inlichtingenplicht van belang, zoals die is vast gelegd in de artikelen 17 en 54 van de Wet Werk en Bijstand. Het huisbezoek is gebaseerd op artikel 17, tweede lid, van de WWB, waar is bepaald dat de belanghebbende verplicht is aan het college van burgemeester en wethouders desgevraagd medewerking te verlenen die redelijkerwijs nodig is voor de uitvoering van de WWB. Je moet meewerken aan een onderzoek van de sociale dienst om vast te stellen of je inderdaad recht hebt op een bijstandsuitkering. Voor dat onderzoek moet de sociale dienst of de Dienst Werk en Inkomen bepaalde middelen hanteren, zoals het inlichtingenbureau, c.q de koppeling van bestanden, een vragenformulier met bepaalde vragen dat moet worden ingevuld, de cliënt wordt gevraagd bepaalde administratieve bescheiden te tonen, zoals een huurcontract en giro -of bankafschriften. En de sociale dienst kan zich op het standpunt stellen, dat een standaard -huisbezoek deel uitmaakt van de toe te passen middelen in het kader van de inlichtingenplicht. Over welke middelen de sociale dienst in welke situaties mag toepassen en hoe ze dat moeten doen is weer een hele jurisprudentie ontstaan, bijvoorbeeld over de inzage van giro - en bankafschriften, een huisbezoek, etc. We laten hieronder de artikelen 17 en 54 van de WWB volgen.

Artikel 17 - Inlichtingenplicht

- 1. De belanghebbende doet aan het college op verzoek of onverwijld uit eigen beweging mededeling van alle feiten en omstandigheden waarvan hem redelijkerwijs duidelijk moet zijn dat zij van invloed kunnen zijn op zijn arbeidsinschakeling of het recht op bijstand.*
- 2. De belanghebbende is verplicht aan het college desgevraagd de medewerking te verlenen die redelijkerwijs nodig is voor de uitvoering van deze wet.*
- 3. Het college stelt bij de uitvoering van deze wet de identiteit van de belanghebbende vast aan de hand van een document als bedoeld in artikel 1 van de Wet op de identificatieplicht.*
- 4. Een ieder is verplicht aan het college desgevraagd een document als bedoeld in artikel 1 van de Wet op de identificatieplicht of een geldig rijbewijs dat is afgegeven op grond van de Wegenverkeerswet dan wel een geldig rijbewijs als bedoeld in artikel 107 van de Wegenverkeerswet 1994 terstond ter inzage te verstrekken, voorzover dit redelijkerwijs nodig is voor de uitvoering van deze wet.*

artikel 54 - Onjuiste gegevens en onvoldoende medewerking

Indien de belanghebbende de voor de verlening van bijstand van belang zijnde gegevens of de gevorderde bewijsstukken niet, niet tijdig of onvolledig heeft verstrekt en hem dit te verwijten valt, dan wel indien de belanghebbende anderszins onvoldoende medewerking verleent, kan het college het recht op bijstand voor de duur van ten hoogste acht weken opschorten:

*a. vanaf de eerste dag van de periode waarop het verzuim betrekking heeft, of
b. vanaf de dag van het verzuim indien niet kan worden bepaald op welke periode dit verzuim betrekking heeft.*

2. Het college doet mededeling van de opschorting aan de belanghebbende en nodigt hem uit binnen een door hen te stellen termijn het verzuim te herstellen.

3. Onverminderd het elders in deze wet bepaalde terzake van herziening of betrekking van een besluit tot toekenning van bijstand en terzake van weigering van bijstand, kan het college een dergelijk besluit herzien of intrekken:

a. indien het niet of behoorlijk nakomen van de verplichting, bedoeld in artikel 17, eerste lid, of de artikelen 28, tweede lid en 29, eerste lid, van de Wet structuur uitvoeringsorganisatie werk en inkomen, heeft geleid tot het ten onrechte of tot een te hoog bedrag verlenen van bijstand;

b. indien anderszins de bijstand ten onrechte of tot een te hoog bedrag is verleend.

4. Als de belanghebbende in het geval bedoeld in het eerste lid het verzuim niet herstelt binnen de daarvoor gestelde termijn, kan het college na het verstrijken van deze termijn het besluit tot toekenning van bijstand intrekken met ingang van de eerste dag waarover het recht op bijstand is opgeschort.

Overigens kun je de vraag stellen of artikel 17 van de WWB wel een voldoende wettelijke grondslag is voor het doen van de huisbezoeken zoals die momenteel in Amsterdam plaatsvinden. Een dergelijke wettelijke grondslag wordt vereist door de grondwet en artikel 8 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM). De rechtbank in Amsterdam oordeelt tot nu toe wel, dat hetgeen is bepaald in artikel 17, eerste en tweede lid, van de WWB een toereikende wettelijke grondslag is om door middel van een huisbezoek inbreuk te plegen op de privacy van de cliënt. Volgens de rechtbank in Amsterdam is dit in lijn met de jurisprudentie van de Centrale Raad van Beroep m.b.t. artikel 65 van de oude Algemene Bijstandswet. De rechtbank verwijst daarbij o.a. naar een uitspraak van de CRvB van 28 september 1999, gepubliceerd in JABW 1999, 164.

In Amsterdam streeft men er volgens het juridisch kader naar, intrekking van de bijstandsuitkering tot stand te brengen op grond van artikel 54 lid 4 WWB. De reden daarvan is, dat intrekking op deze juridische basis onderzoekstechnisch en juridisch eenvoudiger is en minder tijdrovend dan een intrekking op basis van artikel 54 lid 3 WWB. De ambtenaar vraagt tot minstens tweemaal toe de gevraagde informatie te verstrekken; wordt deze niet verstrekt, dan kan de uitkering direct worden beëindigd op grond van artikel 54 lid 4. Het doorgaan met het vergaren van bewijsmiddelen is dan overbodig. In de bezwaarfase wordt slechts getoetst of de procedure (het tweemaal vragen om dezelfde informatie) correct is verlopen. Is dat het geval dan wordt het bezwaar ongegrond verklaard. Het moet wel om essentiële (financiële) informatie gaan, tweemaal vragen om een inschrijvingsbewijs van het CWI kan niet leiden tot intrekking. Toepassing van artikel 54 lid 4 heeft de voorkeur boven toepassing van artikel 54 lid 3, omdat in dat geval indien de niet-geleverde stukken alsnog in bezwaarfase worden ingeleverd, de bijstand kan worden hervat. Bij toepassing van dat artikel bestaat een reparatiemogelijkheid in bezwaarfase die overigens niet geldt bij een onjuiste opgave van de woonsituatie. Wel is het zo, dat als er een verzwegen gezamenlijke huishouding wordt vastgesteld, dan wordt de uitkering niet opgeschort maar onmiddellijk beëindigd op grond van artikel 54 lid 3 WWB. Vroeger werd bij de constatering van een gezamenlijke huishouding nog wel eens de uitkering voortgezet volgens de norm van een gezin, maar in het nieuwe strenge beleid is dit niet het geval. In de nieuwe situatie vindt een inkomenstoets norm gezin pas plaats, als daarvoor een nieuwe aanvraag is ingediend.

Onaangekondigde huisbezoeken

Het is niet zo, dat het huisbezoek per definitie standaard in alle situaties zomaar tot de geoorloofde middelen behoort om informatie te verzamelen. Het kan erg belangrijk zijn de rechter een uitspraak te laten doen over het wel of niet geoorloofd zijn, c.q de rechtmatigheid van het huisbezoek aan te vechten, want als het huisbezoek niet rechtmatig of geoorloofd was volgens de rechter, kunnen de gegevens die bij dat huisbezoek verzameld zijn in een proces niet meer gebruikt worden als bewijs dat iemand fraude pleegt of samenwoont en het niet heeft opgegeven. Het gaat dan om onrechtmatig verkregen bewijs.

Argumenten om het ingrijpende karakter van het huisbezoek vast te stellen zijn voor de rechter in Amsterdam o.a of de desbetreffende potentiële cliënt ernstig of minder ernstig mondeling of schriftelijk bezwaar heeft gemaakt tegen het betreden van zijn of haar woning en de redenen die daarbij gelden c.q zijn opgegeven. Wanneer de cliënt geen of nauwelijks bezwaar heeft gemaakt is het moeilijk achteraf te zeggen dat je het een veel te zwaar middel vond.

Volgens jurisprudentie van de Centrale Raad van Beroep moet er bij de toepassing van middelen om informatie te verzamelen om vast te stellen of er inderdaad recht bestaat op een bijstandsuitkering uitgegaan worden van de beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit. **Proportionaliteit** betekent, dat de zwaarte van het toegepaste middel (het afleggen van een huisbezoek bijv) in verhouding staat tot het doel dat wordt nagestreefd en **subsidiariteit** betekent, dat de nodige informatie niet via minder ingrijpende wegen c.q toepassing van middelen kan worden verkregen. (Uitspraak Centrale Raad van Beroep 16 april 2004, JABW 2002/106) Wanneer een potentiële cliënt een huisbezoek weigert, wordt door de rechter per concrete situatie afgewogen of aan deze twee principes is voldaan. In Amsterdam zegt de rechter tot nu toe in uitspraken over individuele gevallen **waarin sprake is van het aanvragen van een uitkering** dat een standaardhuisbezoek wel proportioneel is, dus een geoorloofd middel in verhouding tot het nagestreefde doel, het vaststellen van de rechtmatigheid van de verstrekte uitkering. En verder dat bij **aanvragers** van een uitkering de benodigde informatie niet langs andere, minder ingrijpende wegen kan worden verkregen. De rechter weegt daarbij mee, dat bij aanvragers van een uitkering de bewijslast dat men zonder andere middelen van bestaan is en dat men aangewezen is op een bijstandsuitkering in de eerste plaats bij de aanvrager ligt. Men moet dus aan relatief veel dingen meewerken om die behoefte aan een bijstandsuitkering te bewijzen.

Cliënten die al een uitkering hebben

Ook cliënten die al een uitkering hebben kunnen te maken krijgen met een verzoek van de sociale dienst om een huisbezoek te mogen afleggen. Bij hen heeft dus de sociale dienst -in opdracht van burgemeester en wethouders - in een eerder stadium vastgesteld dat er recht bestaat op een bijstandsuitkering. Voor deze groep geldt in de eerste plaats ook veel van wat hierboven gezegd is, namelijk de procedure die gevolgd wordt als men de cliënt niet thuis treft, het huisbezoek en de toepassing van andere middelen om informatie te verkrijgen die nodig is om het recht op een bijstandsuitkering vast te stellen moet proportioneel zijn en er moet voldaan zijn aan het subsidiariteitsbeginsel. En dingen die niet relevant zijn voor het vaststellen van de rechtmatigheid mogen niet gevraagd worden. Bij deze groep van uitkeringsgerechtigden is er echter nog iets anders. De overheid heeft het recht op een uitkering reeds eerder vastgesteld en de uitkering toegekend. Uit het oogpunt van betrouwbaarheid van de overheid en een consistent beleid van die kant kan die overheid niet zomaar zonder dat er concrete aanwijzingen bestaan zeggen: wij veronderstellen nu, dat het recht op een uitkering wel eens niet meer zou kunnen bestaan en laat de cliënt nu maar bewijzen, dat het wel zo is en dus leggen we een huisbezoek af en passen andere zware middelen toe om informatie te verkrijgen waarmee het recht op een uitkering kan worden vastgesteld. Bij de groep mensen die al een uitkering heeft ligt de bewijslast of er wel of geen recht op een uitkering bestaat sterker bij de overheid dan bij mensen die voor het eerst een uitkering aanvragen. In Amsterdam is daarom een juridisch kader vastgesteld na advies van de gemeenteadvocaat (te vinden op www.stophuisbezoeken.nl) waarin staat, dat een cliënt van de Dienst Werk en Inkomen die al een uitkering heeft een huisbezoek in eerste instantie

mag weigeren met het argument, dat de situatie nog hetzelfde is als bij het aanvragen van een uitkering, dat de overheid moet bewijzen dat er iets gewijzigd is en dat pas in een huisbezoek hoeft te worden toegestemd, wanneer de overheid concrete aanwijzingen heeft en meedeelt over een wijziging in de situatie van de cliënt die er eventueel toe zou kunnen leiden dat er geen recht meer bestaat op een bijstandsuitkering. De procedure is dan als volgt. De cliënt wordt gewezen op de plicht mee te werken aan het vaststellen van de rechtmatigheid van de uitkering. Blijft de cliënt weigeren, dat wordt dezelfde procedure gevolgd als bij cliënten, die niet thuis werden getroffen. Dus je wordt de volgende dag, maar tenminste binnen 24 uur, op kantoor uitgenodigd om stukken te overleggen. Als uit een vooronderzoek of de stukken die worden bekeken op kantoor geen directe aanleiding (dus geen vermoeden/signaal van fraude) voor het huisbezoek blijkt en de cliënt blijft weigeren mee te werken aan een huisbezoek dan dient te worden volstaan met de beoordeling van de recht - en doelmatigheid aan de hand van de te overleggen stukken en de resultaten uit het vooronderzoek. Dit betekent volgens het juridisch kader wel, dat als de gemeente die concrete aanwijzingen voor fraude inderdaad heeft en een tweede verzoek doet om een huisbezoek af te leggen dat dan een huisbezoek net als bij de aanvragers van een uitkering niet zomaar kan worden geweigerd zonder dat dit leidt tot opschorting van de uitkering en bij herhaalde weigering tot beëindiging. Maar in eerste instantie dient bij weigering van een huisbezoek volgens het juridisch kader een dossieronderzoek plaats te vinden en wanneer alles in het dossier klopt, dient het dossier te worden afgesloten en vindt geen huisbezoek plaats.

voorbeelden

Er zijn voorbeelden waarin men zich uiteindelijk aan bovenstaande procedure houdt. Zo woont V. op een galerijflat in Amsterdam Zuidoost. De flats zijn maar via een gesloten deur met intercom toegankelijk. Daarna komt men in een trappenhuis, dat leidt naar de afgesloten deuren die toegang geven tot een galerij. Hier zit weer een bel. Wanneer men deze deur gepasseerd is, komt men pas bij de eigenlijke gesloten huisdeuren van de flats. V. lag met griep in bed, toen er beneden bij de intercom aangebeld werd. Aangezien V. op dat moment geen behoefte had aan bezoek en bovendien wantrouwen koesterde tegen mensen die zonder afspraak aanbellen (er probeerden wel vaker mensen binnen te komen die er niets te zoeken hadden) deed V. niet open. Enige tijd later ging de bel bij de deur van de galerij. V. reageerde weer niet. Weer enige tijd later werd er aangebeld bij zijn flat. V. reageerde niet. Daarop werd er enige tijd op de deur gebonsd en V. werd bang, maar reageerde niet. Daarop werd het stil. Een dag later gebeurde hetzelfde. Eerst aanbellen beneden bij de intercom, daarna aanbellen bij de deur van de galerij en tenslotte aanbellen bij de deur van de flat. V. werd erg bang en reageerde in eerste instantie niet, maar daarna werd er langdurig hard op de deur gebonsd. Na enige tijd besloot V. met lood in zijn schoenen te reageren. Hij deed de deur open. In de deuropening stonden twee vrouwen, die aankondigden van de sociale dienst te zijn en een huisbezoek te willen afleggen. V. was verbijsterd, maar deelde mee, dat dit niet kon, omdat hij ziek was en bovendien was het in zijn vrijgezellenflat een rommeltje en hij wilde dat eerst opruimen en de vrouwen niet zomaar binnenlaten. Er werd daarop gedreigd met stopzetting van zijn uitkering. V. bleef weigeren en sloot de deur. Daarop kreeg hij een oproep in de bus dat hij zich de volgende dag op het regio -kantoor moest melden. V. besloot ernaar toe te gaan. Tijdens het gesprek dat volgde en waarbij administratieve bescheiden werden gecontroleerd deden de twee vrouwen nogmaals het verzoek dat ze nu meteen met V. mee wilden gaan om een huisbezoek af te leggen. V. weigerde. Hij deelde mee, dat hij nu eerst wel eens wilde weten wat zijn rechten en plichten waren en dat hij daarover advies wilde inwinnen. Daarop vertrok hij. Na enige tijd rolde daarop een beschikking van de sociale dienst bij hem in de bus, waarin stond, dat zijn uitkering ongewijzigd werd voortgezet en dat hij zich moest melden op het regiokantoor om een contract voor een reïntegratie - traject te ondertekenen. Dat heeft hij gedaan en het huisbezoek heeft niet plaatsgevonden. Uit dit voorbeeld blijkt, dat er weliswaar druk werd uitgeoefend om een huisbezoek uit te voeren, maar dat uiteindelijk bij de consequente weigering van V een huisbezoek te accepteren de procedure werd gevolgd die in het juridisch kader staat omschreven.

Bij een andere poging tot het afleggen van een huisbezoek bij een kaderlid van de Bijstandsbond in Zuid kwam het juridisch kader en het recht om de eerste maal te weigeren expliciet ter sprake.

Tijdens het bezoek aan het regio - kantoor, waar het verzoek om nu onmiddellijk een huisbezoek af te leggen werd gedaan deelde de aanwezige sociale onderzoeker, die er door zijn ondergeschikten bij werd gehaald, mee, dat het recht om de eerste maal een huisbezoek te weigeren in feite een wassen neus is. Hij zei, dat de sociale dienst altijd een aanleiding kan vinden om een tweede verzoek te doen. 'En op die manier zullen wij dat tweede verzoek altijd doen'. Zo sneed volgens hem het mes aan twee kanten. Cliënten die echt recht hebben op een uitkering weten nu zeker dat de uitkering verstrekt zal worden en dat ze er ook daadwerkelijk recht op hebben, en aan de ander kant hoeven de ambtenaren geen uitgebreid dossieronderzoek te plegen maar kunnen ze ter plaatse de situatie in ogenschouw nemen en hebben ze dus minder werk te doen.

Het kan natuurlijk zijn dat het een discussie - truc was om in deze concrete situatie een huisbezoek geaccepteerd te krijgen, en dan is de truc gelukt, maar uit de woorden van de sociaal onderzoeker blijkt in ieder geval, dat ambtenaren niet happig zijn op het onderzoeken van dossiers en het daaraan vast zittende administratieve werk, en dat ze dus alles uit de kast zullen trekken om reeds de eerste maal een huisbezoek geaccepteerd te krijgen. Dat bleek ook al uit het voorbeeld van meneer V.

Huisbezoek wel toestaan

Tot nu toe hebben we behandeld wat er gebeurt als je een huisbezoek weigert of als je niet thuis wordt aangetroffen. Maar wat, als je besluit wel in het huisbezoek toe te staan? Wat mogen ze wel en niet vragen, wat mogen ze wel en niet doen? In de eerste plaats kun je proberen te regelen dat je er iemand anders als getuige bij hebt. Dit kan de buurvrouw of buurman zijn, maar ook iemand die in de buurt woont. Je zegt dan dat het huisbezoek pas kan plaatsvinden wanneer de desbetreffende persoon gearriveerd is.

Wanneer de ambtenaren aan de deur komen zullen ze zich als het goed is eerst legitimeren en zich bekend maken. Daartoe zijn ze verplicht overeenkomstig artikel 12 van de grondwet. Dit artikel kwam hiervoor al ter sprake. Er zijn ons echter enkele voorbeelden bekend waarbij een van de twee ambtenaren zich niet legitimeerde, waarna dit verzuim een dag later bij een afspraak op kantoor werd hersteld. Na legitimatie delen de ambtenaren het doel van het bezoek c.q onderzoek mee, ook alweer overeenkomstig artikel 12 van de grondwet. Meestal wordt in Amsterdam daarbij alleen in algemene zin het doel van het huisbezoek aangegeven. Er wordt uitgelegd dat er een nieuwe bijstandswet is, de Wet Werk en Bijstand, en in het kader van de nieuwe wet en omdat er een project is dat 'Klant in Beeld' heet, wordt het huisbezoek afgelegd. Bij 'Klant in Beeld' krijgen aanvragers van een uitkering en veel bestaande cliënten een huisbezoek omdat alleen op deze manier de woonsituatie werkelijk kan worden beoordeeld. Bovendien worden in het kader van de reorganisatie van de sociale dienst waarbij deze opgaat in de Dienst Werk en Inkomen (DWI) alle cliënten alvorens te worden overgedragen aan de nieuwe dienst opnieuw beoordeeld. Als commentaar op de formulering van dit algemene doel kan worden gesteld, dat er voorlopig niet bij alle cliënten een huisbezoek afgelegd. Men maakt op dit moment een willekeurige selectie, maar op termijn wil men op basis van een vooronderzoek cliënten uitselcteren, waarvan het vermoeden bestaat dat niet aan alle regels wordt voldaan. Er wordt bij het formuleren van het doel dus niet aangegeven, waarom men in dit specifieke geval tot een huisbezoek wil overgaan. De rechter lijkt per geval te beoordelen of het aangegeven van een algemeen doel voldoende is als onderbouwing van de noodzakelijkheid van een huisbezoek. Na het meedelen van het doel vindt het huisbezoek plaats. Om verschillende vragen te beantwoorden nemen de functionarissen de woning en de situatie ter plaatse in ogenschouw, ze wandelen door de woning, bezoeken alle ruimten, maar vragen daarbij steeds wel eerst of je het goed vindt dat ze even kijken. Ze kunnen vragen kasten open te maken, het wasgoed te tonen, verzekerings- en begrafenispolissen te laten zien, giroafschriften, etc. Vaak gaan ze hierin zeer ver, te ver. Hou daarom goed in de gaten wat je wel en niet goed vindt en bedenk daarbij dat wat ze

vragen en willen weten altijd in relatie moet staan tot het doel, namelijk het vaststellen van de rechtmatigheid en doelmatigheid van de uitkering. Dingen die daar niet aan gerelateerd zijn mogen ze niet vragen. Maar het probleem is, dat voor het vaststellen van een recht op een bijstandsuitkering je zo ongeveer je hele privé-leven op tafel moet leggen. De grenzen van wat ze wel en niet mogen doen worden zo langzamerhand via jurisprudentie vastgesteld. Je hoeft niet mee te werken aan je eigen veroordeling c.q. je hebt vaak al aan de inlichtingenplicht voldaan als je ze toestemming geeft ergens in te kijken maar er verder niet actief aan meewerkt.

Zo was er een vrouw, die ze vroegen of ze in een bepaalde kast mochten kijken. De vrouw stemde daarin toe. 'Jullie mogen kijken'. 'Maar mevrouw, dan moet u voor ons even de kastdeur opendoen'. 'Nee, dat weiger ik, ik geef jullie toestemming om te kijken, maar ik doe niet zelf de deur open'. De functionarissen van de sociale dienst vertrokken daarop en de uitkering werd beëindigd. In de rechtszaak die volgde stelde de rechter de vrouw in het gelijk. Ze had voldaan aan de inlichtingenplicht in het kader van de Wet Werk en Bijstand, dat wil zeggen ze had toestemming gegeven aan de functionarissen in de kast te kijken, maar ze hoefde volgens de rechter verder niet actief mee te werken aan een huiszoeking.

In zijn algemeenheid lijken de huisbezoekers in Amsterdam zeer terughoudend te zijn - overeenkomstig de instructies die ze hebben mee gekregen - zelf kasten open te trekken, dingen te verschuiven, etc. Wat ze doen is voortdurend toestemming vragen of ze ergens in mogen kijken en als ze iets nader willen onderzoeken je vragen dingen open te maken, ergens vandaan te pakken, te verschuiven, etc. In de vragen hierover gaan ze soms zeer ver.

Zo was er een gezin waar een huisbezoek werd afgelegd waarbij de vader des huizes werd gevraagd de ritsen van de bekleding van het bankstel open te trekken om te laten zien wat eronder zat. (Op zoek naar????)

Je moet erg voorzichtig zijn uit de uitspraak van de rechter in een concreet geval een algemene regel af te leiden, maar vragen ons af wat de rechter zou zeggen als de cliënt zich op het standpunt had gesteld dat de bezoekende ambtenaren het bankstel maar moesten onderzoeken, maar dat hij daar verder niet aan meewerkte, zonder dat hem was meegedeeld om welke reden dit onderzoek moest plaatsvinden.

Wat de bezoekende ambtenaren blijkbaar ook niet mogen is aanwezig zijn in je woning zonder dat je daar zelf voortdurend bij bent.

In een van de verslagen van huisbezoeken die cliënten ons deden moest de desbetreffende cliënt even naar boven naar zijn zolderkamer om een papier op te halen waarnaar de ambtenaren gevraagd hadden. Hij liep de kamer uit naar boven en liet de ambtenaren achter. Toen hij terugkwam stonden ze in het trappenhuis. 'Wij willen zonder jouw aanwezigheid niet in de woning verblijven'.

Inzage giro- en bankafschriften

Om de inkomsten en het vermogen van cliënt vast te stellen is inzage in de bank- en giroafschriften noodzakelijk. Bij de inzage let men op een paar dingen, n.l. of alle volgnummers aanwezig zijn, zijn er stortingen op eigen rekening, dan wil men de herkomst weten, worden de vaste lasten afgeschreven, zoals huur, energie, missen bepaalde betalingen, zoals kinderbijslag, neemt de cliënt geld op van de rekening om boodschappen te doen, etc. In normale situaties moet de cliënt de bankafschriften van de laatste drie maanden overleggen.

Voor cliënten van 65 jaar en ouder geldt een uitzondering. Zij kunnen volstaan met het overleggen van alleen het laatste bankafschrift. Afplakken van uitgaven mag. Om het recht op bijstand te kunnen vaststellen is het meestal niet noodzakelijk inzicht te hebben in het uitgavenpatroon van de cliënt. De cliënt heeft dan ook de keuze de omschrijving en de bedragen van de uitgaven onleesbaar te maken. De uitgaven op de bank- en giroafschriften kunnen echter wel relevante informatie bieden over de financiële situatie van cliënt.

Bijvoorbeeld bij een vermoeden van een problematische schuldsituatie.

In twee gevallen kan de cliënt verplicht worden toch inzicht in de uitgaven te geven namelijk als er een redelijk vermoeden van fraude is en/of er is een redelijk vermoeden dat de cliënt een tekortschietend besef van verantwoordelijkheid in de voorziening van het bestaan heeft

getoond. In deze twee gevallen moet de cliënt desgevraagd inzage geven in de omschrijving en bedragen van de uitgaven. De reden waarom de ambtenaar aan de cliënt om inzage verzoekt moet duidelijk in de rapportage worden opgenomen. De cliënt heeft in principe recht op een redelijke hersteltermijn, dus om de originelen te overleggen. In geen geval mag de cliënt de bedragen van het beginsaldo en het eindsaldo onleesbaar maken. Ook de omschrijving en de bedragen van de inkomsten moeten altijd leesbaar blijven. Het eerste en het laatste afschrift mogen aan het dossier worden toegevoegd. De volgnummers en de saldi van het eerste en laatste afschrift over de gecontroleerde periode worden dus in de administratie vastgelegd. Dit kan door kopieën van beide afschriften te maken en deze in het dossier te voegen. Heeft men een vermoeden van fraude, dan mag men meer kopieën maken. De afschriften worden gedurende twee jaar in het dossier bewaard. Andere afschriften worden niet gekopieerd tenzij daar directe aanleiding toe bestaat (bijvoorbeeld als de cliënt huurbetalingen wil aantonen). Als de afschriften die niet worden gekopieerd informatie bevatten die relevant zijn voor het te nemen besluit, dan wordt het afschrift niet gekopieerd, maar in het dossier een aantekening gemaakt. (bijvoorbeeld motorrijtuigenbelasting of schenkingen).

Het bovenstaande is vastgelegd in de Werkvoorschriften van de sociale dienst/DWI. Hou er echter rekening mee, dat de ambtenaar niet op de hoogte is van deze regeling. Bij een bezoek van een cliënt aan het regiokantoor Zuid zaten er twee ambtenaren die het allebei niet wisten en volhielden dat ze alles per definitie moesten/mochten inzien, ook de uitgaven, en dat ze alles mochten kopiëren. Er werd een andere ambtenaar bijgehaald die hetzelfde beweerde. Pas toen de chef van de afdeling Handhaving erbij werd gehaald werd het bovenstaande bevestigd.

Wat willen die ambtenaren nu eigenlijk allemaal weten?

In zijn algemeenheid hebben de twee functionarissen van de sociale dienst die je huis bezoeken verschillende doelstellingen om het recht op een uitkering vast te stellen, waarbij ze zich verschillende vragen stellen.

- Wonen er meerdere personen op hetzelfde adres? Is er sprake van onderhuur, of inwonende kinderen met een eigen inkomen? Is er sprake van samenlevingsfraude? Dwz heeft de desbetreffende cliënt of aanvrager van een uitkering een partner waarmee in feite wordt samengeleefd en die een eigen inkomen heeft waarop de bijstandsgerechtigde eventueel een beroep zou kunnen doen?
- Is er sprake van vermogen in de vorm van spaargeld, erfenissen of roerende goederen boven de grens van het vrij te laten vermogen in de bijstand? Zijn er verzwegen witte of zwarte inkomsten of onkostenvergoedingen?
- Woont de aanvrager van een uitkering of iemand die al een uitkering heeft daadwerkelijk op het adres waar hij/zij zegt te wonen?
- Kan de cliënt op korte termijn toegeleid worden naar betaald werk en/of sociale activering?
- Heeft de cliënt langdurig in het buitenland verbleven, zonder dit op te geven aan de sociale dienst? Staan er in dit verband stempels in het paspoort waaruit dit blijkt?
- Is er sprake van ernstige verwaarlozing in de woning, bijvoorbeeld een grote mate van vervuiling of zelfverwaarlozing of is er sprake van sociaal onhoudbare toestanden, zoals verwaarlozing van kinderen, huiselijk geweld, etc.

In het navolgende gaan we de verschillende vragen nalopen. De eerste vraag was, of er meerdere personen op hetzelfde adres wonen. Als eerste moet worden opgemerkt, dat derden, die in feite niet in een bepaalde ruimte wonen, ook niet het recht hebben de deur van die ruimte te openen waarbij ze de ruimte aan de bezoekende ambtenaren laten zien zonder toestemming van degene die daar woont. Als er dus sprake is van een onderhuursituatie mag de hoofdbewoner, als het gaat om de onderhuurder, niet de ruimte van de onderhuurder aan de ambtenaren tonen zonder toestemming van de onderhuurder zelf. Als dit toch gebeurt, is er

sprake van huisvredebreuk. Het omgekeerde geldt natuurlijk ook. De onderhuurder mag de ambtenaren niet de woning van de hoofdbewoner laten doorzoeken, als de hoofdbewoner daarvoor geen toestemming heeft gegeven bijvoorbeeld omdat ie niet aanwezig is. De ambtenaren kijken ook of er misschien nog iemand op het adres woont waarmee je samenleeft. Volgens jurisprudentie moeten daarbij in principe twee dingen aangetoond worden. Ten eerste moet aangetoond worden, dat beiden het hoofdverblijf hebben in dezelfde woning. In het zakboek sociale recherche en ook in jurisprudentie gaat men ervan uit, dat daar sprake van is wanneer beiden de meerderheid van de nachten in een week in dezelfde woning doorbrengen en wanneer beide partners meer dan 60% van hun vrije tijd in dezelfde woning doorbrengen, ook al huurt een van beiden een andere woning. Dit is echter een vuistregel, en de sociale dienst kan zich reeds bij vagere aanwijzingen op het standpunt stellen, dat beiden hun hoofdverblijf hebben in dezelfde woning. Denk dus niet te snel: wij voldoen aan de vuistregel en dus zit het wel goed. Maar op zich mag je wel spullen van je vriend of vriendin in huis hebben, al moet je er wel op voorbereid zijn dat je er vragen over krijgt. Pas wanneer punt 1 is aangetoond, gaat men over tot het bewijzen van het tweede punt: er moet sprake zijn van wederzijdse verzorging. Dit kan worden aangetoond door giroafschriften waaruit blijkt dat er betalingen zijn van de een aan de ander, er kunnen gemeenschappelijke verzekeringen zijn, de was voor de een wordt door de ander gedaan, etc. Wanneer uit de relatie een kind geboren is, gaat men er zonder meer van uit, dat aan deze voorwaarde van de wederzijdse verzorging is voldaan. In dat geval is er zonder meer sprake van samenleven. Uit het hierna te behandelen omgevingsonderzoek kunnen belastende verklaringen van burens naar voren komen, die tezamen met een vermoeden van samenlevingsfraude op basis van het huisbezoek toch tot beëindiging van de uitkering kunnen leiden. Wanneer er onzekerheid bestaat bij de ambtenaren of er wel of geen sprake is van niet opgegeven inwonende personen (een vriend of vriendin, of oudere kinderen bijvoorbeeld) dan ontstaat er vaak een vraag- en antwoordspel tussen de cliënt en de bezoekende ambtenaren, waarin de laatste erop uit zullen zijn de cliënt te laten bekennen dat de desbetreffende partner het overgrote deel van de week in dezelfde woning verblijft. Ze zullen erop gespist zijn toe te werken naar een verklaring waarin dit erkend wordt. Daarbij hanteren de ambtenaren verschillende gesprekstechnieken om de bekentenis tot stand te brengen. Een voorbeeld.

Een vrouw heeft een studerende zoon van 22 jaar met een eigen inkomen. De zoon huurt elders in de stad een klein kamertje, maar de ambtenaren hadden het vermoeden dat hij het merendeel van de tijd bij zijn moeder verblijft. Bij het huisbezoek werden studieboeken, kleding en after shave van de zoon aangetroffen, evenals een kamertje waar zijn bed stond. De ambtenaren vroegen door over het verblijf van de zoon. Daarbij bleek, dat er voorafgaand aan het huisbezoek een omgevingsonderzoek was gepleegd. Een van de ambtenaren zei: 'als ik je nu zeg, dat uit het buurtonderzoek is gebleken dat je zoon iedere dag bij jouw voor de deur op de tram stapt, wat is dan je commentaar?'. De ambtenaar probeerde de cliënt zo te laten schrikken. In dit geval schrok de cliënt niet, omdat de door de ambtenaar gegeven suggestie evident niet waar was. Er waren twee mogelijkheden. Of de ambtenaar blufte en loog, het naar voren gebrachte bleek helemaal niet uit het buurtonderzoek, of een van de burens naast, boven of beneden had een belastende verklaring afgelegd, omdat hij/zij een hekel had aan de cliënt en de ambtenaar gebruikte dit gegeven dan weer, om te proberen de cliënt een bekentenis af te dwingen.

Om samenlevingsfraude aan te tonen moeten de ambtenaren van de sociale dienst vaak een heel onderzoek doen, c.q. rapporten opstellen waarin soms vrij ingewikkelde situaties moeten worden uiteengezet. In veel gevallen is samenlevingsfraude moeilijk aan te tonen. In Amsterdam heeft men daar zoals hierboven al bleek juridisch wat op gevonden. Er wordt in principe getracht aan te tonen dat beiden hun hoofdverblijf in dezelfde woning hebben en wanneer men dit denkt te kunnen aantonen en het is niet als zodanig door de cliënt opgegeven, dan stelt men zich op het standpunt, dat er onjuiste informatie is verstrekt c.q. dat de cliënt niet aan zijn of haar inlichtingenplicht in het kader van artikel 54 lid 4 van de WWB heeft voldaan en dat dus de uitkering moet worden beëindigd c.q. dat teveel betaalde gelden moeten worden teruggevorderd. Het aspect van de wederzijdse verzorging hoeft dan niet te

worden aangetoond. Dit betekent echter niet, dat niet ook wordt gekeken naar het aspect van de wederzijdse verzorging tijdens het huisbezoek zoals die uit administratieve gegevens zou kunnen blijken. Ook kan de zaak alsnog worden overgedragen aan de sociale recherche.

Vermogen

De tweede vraag heeft betrekking op het vermogen en de inkomsten van de bijstandsgerechtigde. Ook hier gaat het om vaak zeer ingewikkelde situaties en regelingen, we leggen in het kader van de brochure over huisbezoeken alleen de hoofdregels uit. In de bijstand geldt een vrij te laten vermogen van 5.105 euro voor een alleenstaande en 10.210 euro voor een hoofd van een een-ouder gezin en voor een echtpaar. Dit zijn de bedragen per 1 januari 2005. Ze worden ieder jaar een ietsje verhoogd. Vermogen van kinderen wordt opgeteld bij het vermogen van de ouder. Wat wordt er nu tot het vermogen gerekend? In de eerste plaats allerlei (spaar) gelden maar ook roerende goederen die tot de huisraad behoren kunnen in bepaalde gevallen worden meegeteld. In de pers zijn rapportages verschenen over het strengere optreden van de sociale dienst, waarbij werd aangegeven dat wanneer er dure goederen in huis zijn, de uitkering wordt opgeschort. Een van de artikelen had als kop: 'Een plasmascherm geen uitkering'. Niet alle roerende goederen kunnen echter tot het vermogen worden gerekend. Erfstukken, die een bepaalde waarde vertegenwoordigen, omdat ze afkomstig zijn van ouders of andere familieleden worden buiten beschouwing gelaten wanneer de betrokkene kan aantonen, dat deze roerende goederen voor hem of haar een belangrijke emotionele waarde vertegenwoordigen.

Ook vorderingen kunnen tot het vermogen worden gerekend. Het gaat om alle gelden, waarover de bijstandsgerechtigde **redelijkerwijs** kan beschikken. Wat wel en niet redelijk is, is gedeeltelijk gemeentelijk beleid, maar veel gemeenten stellen zich op het ons inziens onredelijke standpunt, dat bijvoorbeeld ook pensioenrechten, die vaak kunnen worden afgekocht, tot het vermogen moeten worden gerekend. Theoretisch moet iemand die onverhoopt in de bijstand terechtkomt en die 30 jaar gewerkt heeft en pensioenpremies betaald, deze pensioenrechten afkopen waarna dit geld bij het eigen vermogen wordt opgeteld en indien je dan boven de grens van het vrij te laten vermogen uitkomt, moet je dit meerdere eerst 'opeten' alvorens je voor bijstand in aanmerking komt. Dat je door dit afkopen van de pensioenrechten financieel schade oploopt doet niet ter zake. Wel zijn er regelingen ingevoerd om dit soort situaties te voorkomen, o.a door de invoering van de IOAW die geen vermogenstoets kent en waarvoor o.a mensen in aanmerking komen, die geen werk of WW meer hebben en die ouder zijn dan 57 en een half jaar. Ook jongere groepen kunnen in bepaalde situaties voor IOAW in aanmerking komen. Ook de IOAW wordt uitgevoerd door de gemeente. Bij de jongere groep die voor IOAW in aanmerking komen is men echter van plan ook een vermogenstoets in te voeren, tegelijk met bezuinigingen op de WW. Ook inkomsten moeten worden verrekend met de bijstandsuitkering. Een voorbeeld hoe bij de huisbezoeken met deze regels wordt omgegaan.

Er belt een mevrouw die anoniem wil blijven, want ze wordt helemaal paranoia van de berichten over de huisbezoeken. Ze heeft een vriend met wie ze niet samenwoont en hij zit in de schuldsanering en moet leven van 30 euro in de week. Hij komt bij haar over de vloer en moet ze dat nu opgeven of niet? Ze durft dat niet. Kennissen van haar, een echtpaar van 63 jaar hebben een huisbezoek gehad. Ze hebben in de koelkast gekeken, zelfs in het vriesvak en er hing een oud schilderij aan de wand waar ze met een vergrootglas op gekeken hebben om te onderzoeken welke naam eronder stond. Ze discussieerden of het van een bekende schilder was, of van zijn broer, die ook schilder was maar minder bekend. Ze konden eerst alleen de achternaam lezen maar ze wilden perse de voorletter van de gesigneerde naam weten. Ze zijn op de slaapkamer geweest en hebben opgemerkt 'nou, nou, die commode is heel wat waard'. Daarop is de uitkering stopgezet omdat de man bekend heeft dat hij bij kennissen wel eens wat in de tuin doet en daarvoor af en toe 25 euro toegestopt krijgt.

Daadwerkelijk wonen

De volgende vraag die de ambtenaren zich stellen is, of de cliënt inderdaad woont op het adres waar hij/zij zegt te wonen. Er is ook weer een hele chequelijst om dat te bepalen. Zo zal men zich afvragen welke naambordjes er bij de deur hangen, van wie de spullen zijn die in het huis aanwezig zijn, door wie die spullen worden gebruikt, welke ruimten eventueel samen met anderen worden gebruikt, wiens auto voor de deur staat en door wie die wordt gebruikt, of de woning er bewoont uitziet dwz worden de planten verzorgd, ligt er misschien een berg post op de mat, zijn er aangebroken levensmiddelen, wiens jassen hangen er aan de kapstok, etc. In sommige gevallen constateert de ambtenaar dat iemand er niet woont. Twee voorbeelden. *Een vrouw heeft een woning in Amsterdam West. Ze heeft inkomen uit arbeid en gaat samenwonen met een vriend in Enkhuizen. Daarbij gaat zij haar woning in Amsterdam verhuren aan iemand anders. De zolderkamer houdt ze echter zelf aan. Maar ze komt er zelden. Na enige tijd wordt ze werkloos en vraagt een bijstandsuitkering aan in Amsterdam. Na een gesprek op het regio-kantoor waar de aanvraag wordt behandeld delen de ambtenaren haar mee, nu met haar mee te willen om een huisbezoek af te leggen. Bij dit huisbezoek constateren ze, dat de vrouw in feite niet op de zolderkamer woont. De aanvraag wordt afgewezen.*

In een ander voorbeeld is het minder duidelijk.

Een man uit Amsterdam Noord ligt in echtscheiding en verlaat het huis waar zijn ex-vrouw woont. Hij woont geruime tijd bij kennissen en vrienden en zwerft van adres naar adres. Na enige tijd krijgt hij een woning. Hij heeft inmiddels een bijstandsuitkering aangevraagd en in dit kader wordt in de nieuwe woning een huisbezoek afgelegd. Er ligt geen vloerbedekking en er staan zeer weinig spullen in het huis. Een bed, een tafel, wat stoelen, dat is alles. De cliënt legt uit dat hij financieel aan de grond zit en nu geen geld heeft om zijn nieuwe huis in te richten. Zijn verhaal wordt geaccepteerd. Enige maanden later echter wordt opnieuw een huisbezoek afgelegd. De situatie is dan nog hetzelfde. De man legt uit dat hij schulden moet aflossen en dat hij nog steeds geen geld heeft om alles in te richten. Het leggen van vloerbedekking kost minstens 1500 euro. Wel staan er inmiddels wat meer spullen in het huis, zoals potten en pannen, bestek en borden, etc. De ambtenaren accepteren zijn verhaal niet meer. De uitkering wordt beëindigd, omdat de betrokkene daar niet woont.

Vervuiling en verwaarlozing

De volgende vragen hebben betrekking op de toeleiding naar de arbeidsmarkt en verblijf in het buitenland. Ook hiervoor gelden allerlei regels, maar het zou in het kader van deze brochure te ver voeren die allemaal te behandelen.

De laatste vraag die de bezoekende ambtenaren zich stellen is of er sprake is van ernstige verwaarlozing van de woning of dat er andere onhoudbare toestanden bestaan. Wanneer dit het geval is, moeten de relevante hulpverleningsorganisaties worden ingeschakeld en bij vervuiling van de woning wordt dit doorgegeven aan de politie en de GG en GD. Dit gebeurt soms zonder overleg met de betrokkene.

Zo was er een academisch geschoolde vrouw in Zuid, die veel papier in haar woning had liggen en weinig schoonmaakte. Ze verkeerde echter niet in een crisis - situatie, koos er zelf voor om het maar zo te laten en er waren ook geen klachten van burens of anderen dat het er een rommeltje was. De ambtenaren van de sociale dienst namen de situatie in ogenschouw, stelden vast dat de uitkering waarschijnlijk zou worden voortgezet en ze vertrokken vervolgens zonder verder iets te zeggen. Na het bezoek van de ambtenaren van de sociale dienst stond tot stomme verbazing van de vrouw enige dagen later de politie met een GG en GD functionaris op de stoep die de woning wilden bezichtigen.

Tijdens een discussie in de gemeenteraad bracht de wethouder werk en inkomen in Amsterdam naar voren, dat hij had 'meegelopen' met de huisbezoeken, en dat men onaanvaardbare toestanden had aangetroffen, waar onmiddellijk adequaat door hulpverleningsinstanties moest worden ingegrepen, die dat op dat moment ook deden. Dit was voor hem een van de argumenten om de onaangekondigde huisbezoeken bij alle aanvragers van een uitkering en bij een groot deel van de bestaande cliënten in te voeren. Het mag waar zijn dat in dergelijke gevallen soms terecht wordt ingegrepen, vaak is het zo dat in situaties

waar dat misschien zou moeten de uitkering eenvoudigweg wordt stopgezet en de sociale dienst/DWI met de handen over elkaar gaat zitten afwachten wat er gebeurt. Een voorbeeld. *Handhavers trachten een bezoek af te leggen bij een cliënt, die al een uitkering heeft. Ze bellen aan maar hij doet niet open. Toch brandt er licht, dus hij is wel thuis. Een dag later proberen ze het weer. Dezelfde situatie. De ambtenaren doen een brief bij hem in de bus, dat hij zich de volgende dag op het regiokantoor moet melden, maar hij komt niet. Daarop wordt de uitkering beëindigd. In eerste instantie gebeurt er verder niets. Na enige tijd zoekt de cliënt contact met de Bijstandsbond. Bij doorvragen waarom hij niet gereageerd heeft verzint de man allerlei smoezen, waarin hij zich zelf vastpraat. Er klopt niets van. Na enige tijd blijkt de man ontzettend veel te drinken. Hij is vaak dronken en was toen de ambtenaren aanbelden in feite niet in staat hen te woord te staan. De oproep om op kantoor te verschijnen was hem dan ook ontgaan.*

In dit geval zocht de cliënt nog op tijd contact met hulpverleningsinstanties, maar het is de vraag of dit altijd gebeurt.

Het ergste is, dat bij de overheid geen duidelijk beeld bestaat van wat er met de mensen gebeurt die uit hun huis gezet worden of die geen uitkering toegekend krijgen of waarvan de uitkering stopgezet wordt. Een deel van hen krijgt na een moeizame beroepsprocedure alsnog een uitkering (In Amsterdam is dat 40% van het aantal bezwaarschriften, wel een bewijs dat er veel fouten worden gemaakt). Maar de anderen? Ook na indringende vragen die belangenorganisaties en de cliënten raad hierover aan de directeur van de Dienst Werk en Inkomen stelden, kwam geen antwoord. De directeur wist niet wat er met de mensen gebeurde, die afzien van een aanvraag of waarvan de uitkering stopgezet wordt. Ze worden over het muurtje gegooid en de overheid hoeft er althans via de sociale dienst/DWI geen geld meer aan uit te geven en dus bestaan ze niet meer.

De ambtenaren, die soms niet over de tijd en ook niet over de kennis en vaardigheden beschikken om een zaak goed uit te zoeken en te beoordelen, speculeren er soms op, dat stopzetting van een uitkering ertoe leidt, dat de cliënt contact zoekt met hulpverleningsinstanties die de zaak dan maar moeten oplossen en dat er een beroepsprocedure bestaat, waarin beter geschoolde juristen en andere hulpverleners dan maar moeten beoordelen of er toch niet recht op een uitkering bestaat. In twijfelgevallen beëindigd men vaak de uitkering of schort die op en men wacht af. Sowieso is de politiek van: niet thuisgetroffen, niet gereageerd, uitkering beëindigen er eentje van: we schuiven het af en de maatschappij zoekt het maar uit.

Omgevingsinterview

Hou er rekening mee, dat een omgevingsonderzoek deel kan uitmaken van de procedure. Zo'n onderzoek kan plaatsvinden voorafgaand aan het huisbezoek, maar ook erna. In het juridisch kader van de gemeente Amsterdam staat, dat het omgevingsinterview alleen wordt verricht onder de strikte voorwaarde dat uit vooronderzoek en/of tijdens het huisbezoek en/of bij de beoordeling van stukken op het kantoor een vermoeden ontstaat van woon- en/of gezinsfraude. Het simpele feit dat een cliënt weigert mee te werken aan een huisbezoek is onvoldoende. Het omgevingsinterview dient slechts ter versterking van de bewijslast omtrent de vermeende fraude. Let wel: het omgevingsinterview kan alleen worden verricht indien het vermoeden of een signaal betrekking heeft op mogelijke woon en gezinsfraude. Een signaal bijvoorbeeld van het Inlichtingenbureau dat er onbekende inkomsten zijn is geen aanleiding voor een omgevingsinterview maar weer wel om gevolgen te verbinden aan de weigering voor het huisbezoek, zoals opschorten of beëindigen van de uitkering, omdat het vermogen niet kan worden vastgesteld.

Een omgevingsinterview houdt in dat bij de directe burens wordt gevraagd naar de woon en gezinssituatie van de cliënt. Onder directe burens wordt verstaan de aangrenzende burens links, rechts, boven en onder. Het is zeker niet de bedoeling dat de hele buurt wordt afgestroopt. De ambtenaren moeten zich eerst legitimeren en dan aan de ondervraagde burens duidelijk uitleggen wat het doel is van de gevraagde informatie. Ook wordt uitgelegd dat de eventuele bewijslast uit het interview gebruikt zal worden in een eventuele rechtszaak. Als de

ondervraagden meewerken, wordt ook gevraagd een schriftelijke verklaring te ondertekenen. Wordt er wel een verklaring afgegeven, maar weigert men om deze te ondertekenen dan dienst die verklaring toch als voldoende bewijslast tezamen met het vermoeden of signaal om de uitkering te beëindigen. Er wordt getracht van tenminste twee ondervraagden een verklaring te krijgen, dit vanwege de bewijslast, waarbij logischerwijs de verklaringen elkaar niet mogen tegenspreken. Als de twee verklaringen belastend zijn en overeenkomen, wordt een poging gedaan een huisbezoek af te leggen. Nu met de mededeling dat een vermoeden van fraude de aanleiding is. Weigert de cliënt opnieuw een huisbezoek te accepteren, dan wordt aan de cliënt meegedeeld dat de uitkering zal worden beëindigd, omdat de rechtmatigheid ervan niet kan worden vastgesteld en dat bovendien een nader onderzoek zal volgen door de Sociale Recherche van de sociale dienst/DWI

Tenslotte

Aan het eind van het huisbezoek wordt door een van de ambtenaren een verklaring voorgelezen, die hij ter plaatse heeft geschreven, soms aan de hand van een standaardvragenformulier waarbij achter de vragen de antwoorden worden ingevuld. Hij of zij vraagt je vervolgens deze verklaring te ondertekenen. Wij adviseren de mensen altijd te vragen of je daarna de verklaring nog eens zelf mag doorlezen. En niet te tekenen. Als je de verklaring zelf nog eens doorleest zie je soms dingen die je bij het voorlezen over het hoofd zag en komt de tekst soms anders over. Mocht je toch willen tekenen, dan kun je het beste naar voren brengen dat je het recht hebt de verklaring later te tekenen. Je vraagt om een kopie van het verslag en zegt dan dat je het door zult lezen en de volgende dag wel komt tekenen. Het is voor eventuele rechtsprocedures niet onbelangrijk te protesteren tegen bepaalde conclusies of suggestieve passages waarmee je het niet eens bent. Later kan aan de orde komen waarom je je in eerste instantie 'akkoord' hebt verklaard met bepaalde passages en waarom je toen niet geprotesteerd hebt. Als je dat niet gedaan hebt maakt dat jouw andere versie van het verhaal achteraf wat ongeloofwaardiger. De ambtenaar zal waarschijnlijk niet altijd op ondertekening aandringen, want volgens de recente jurisprudentie is een verklaring die ter plaatse is opgesteld en voorgelezen maar niet ondertekend voor de rechter toch vaak een zwaarwegend bewijs of althans een aanwijzing voor de juistheid of onjuistheid van bepaalde informatie die de ambtenaren geven waaraan hij geen reden heeft te twijfelen. Volgens artikel 12 van de grondwet moet een verslag aan de cliënt verstrekt worden, maar voorzover wij weten gebeurt dit nooit. Bij het opstellen van een verslag zal de ambtenaar gezien het bovenstaande altijd proberen met je tot een akkoord te komen, ook al teken je niet. Hij/zij zal genereus aanbieden, wijzigingen in het verslag aan te brengen die jij hebt voorgesteld, en steeds vragen of er nog wat veranderd moet worden. Ook al teken je niet, als je zegt dat en dat wil ik veranderen, nu is het wel goed, dan zal de rechter veel waarde hechten aan het verslag van de ambtenaar. Hoe moet je hiermee omgaan? Vaak heb je ter plaatse bij een onverwacht huisbezoek niet de tegenwoordigheid van geest om alles goed op een rijtje te zetten. Je kunt bedenktijd vragen, maar ook in algemene zin aangeven, dat je het er niet mee eens bent en het daarbij laten, waarna je zelf jouw versie van het gebeurde op papier zet voor eventuele procedures. Na het huisbezoek krijg je een beschikking in de bus, waarvan de inhoud je summier meestal al tijdens het huisbezoek wordt meegedeeld, waarin staat of je een uitkering krijgt dan wel dat de uitkering wel of niet gewijzigd of ongewijzigd wordt voortgezet. Wanneer de uitkering niet wordt voortgezet, bijvoorbeeld omdat men zegt tijdens het huisbezoek geconstateerd te hebben dat je samenwoont met iemand anders die een goed inkomen heeft dan wil in eventuele rechtszaken nog wel eens blijken, dat de bewijsvoering van de kant van de sociale dienst aan alle kanten rammelt. Wat de rechter dan wel eens doet is het bezwaar tegen de stopzetting van de uitkering gegrond te verklaren en het besluit in de beschikking van de gemeente te vernietigen, maar toch te concluderen dat de rechtsgevolgen - het niet verstrekken van een uitkering - in stand blijven. Je moet er namelijk ook meer in zijn algemeenheid, zeker bij een meningsverschil over wel of niet samenwonen, van uitgaan dat de rechter het rammelende onderzoek van de sociale dienst ter zitting nog eens dunnetjes

overdoet om zicht te krijgen op vaak ingewikkelde situaties en dat hij of zij je vragen gaat stellen om vast te stellen wat die werkelijke situatie is. Op grond van dit 'onderzoek' kan hij/zij dan toch ondanks het rammelende bewijs van de sociale dienst concluderen dat de uitkering niet hoeft te worden voortgezet.

Uit het voorgaande is hopelijk duidelijk geworden, dat het bij de huisbezoeken, ook van handhavingsambtenaren, in feite gaat om een fraude-onderzoek, waarbij de controles niet kunnen worden uitgevoerd zonder diep in te grijpen in iemands privé-leven.

ambtenaren

Dit brengt ons op de vraag: die ambtenaren die de huisbezoeken afleggen, wat zijn dat voor mensen, wat voor opleiding hebben ze, wat zijn de arbeidsvoorwaarden waaronder ze werken, etc. Vaak zijn het uitzendkrachten van bijvoorbeeld Tempo -Team of Randstad of ze hebben een halfjaars contract. Meestal gaan ze met z'n tweeën op pad, en dan is er vaak een bij die vrij goed op de hoogte is van de bijstandsregelingen en de uiterst ingewikkelde regels en procedures die bij de uitvoering van de bijstand gelden. Als je daarbij betreft, dat cliënten soms (psychiatrische) problemen hebben en in ingewikkelde situaties verkeren waarvoor je - om ermee om te kunnen gaan - als ambtenaar ook al een gedegen opleiding moet hebben gehad, dan wordt duidelijk dat voor het uitoefenen van de functie van case -manager of handhaver bij de sociale dienst zeer veel kennis en vaardigheden vereist zijn, wil de desbetreffende ambtenaar niet als een olifant door de porseleinkast lopen, c.q. uit onwetendheid grote fouten maken die de situatie voor de cliënt er slechter op maakt en die hem of haar grote schade kunnen berokkenen.

Meestal wordt in advertenties voor de functie van case -manager of iemand van de afdeling handhaving wel een HBO -opleiding of vager, een 'HBO -denk niveau' gevraagd, maar er zijn ook ambtenaren bij de sociale dienst die een zogenaamde driejarige opleiding MBO -sd hebben. Randstad vraagt voor de handhavers die door haar worden uitgezonden een MBO - opleiding. In onze ogen is deze opleiding als basis ten enenmale onvoldoende om het ingewikkelde werk van case -manager of handhaver aan te kunnen. Onze ervaring is, dat studenten die deze opleiding hebben afgerond ternauwernood of in het geheel niet in staat zijn een werkstuk van vier pagina's A4 in eigen bewoordingen in goed Nederlands af te leveren over het algemene onderwerp bijstand of sociale zekerheid. Hun overzicht over het sociale zekerheidsstelsel en de bijstand is zeer beperkt. Laat staan dat dergelijke ambtenaren die na een training bij de sociale dienst aan de slag zijn gegaan een adequaat, de feiten goed weergevende rapportage van ingewikkelde individuele situaties kunnen maken. Dit geldt natuurlijk niet voor alle ambtenaren. Sommigen hebben een betere opleiding, of zichzelf bijgeschoold en het hangt ook een beetje van de leeftijd, levenservaring en instelling van de ambtenaar af, of hij/zij tijdens de opleiding en daarna in de werksituatie dingen oppikt of niet. Hou er echter rekening mee dat ambtenaren waarmee je te maken krijgt te vaak niet of zeer slecht thuis in allerlei regelingen en dienstvoorschriften en niet opgeleid zijn om in moeilijke situaties adequaat te reageren. Daarvan zijn voorbeelden te over.

Zo vond een huisbezoek plaats bij een man, die erg in de war was. Blijkens medische rapporten vermeed hij hulpverleningsinstellingen en was hij voor hen moeilijk benaderbaar. De man was bijvoorbeeld van mening, dat er in zijn huis gevaarlijke geesten woonden. Als gevolg van die mening durfde hij soms 's avonds niet in zijn huis te blijven en zwierf hij soms 's nachts over straat op zoek naar een andere slaapplek. Bij het huisbezoek deelde hij aan de ambtenaren na enige tijd mee, dat ze nu het huis moesten verlaten, dat hij zelf ook wegingg vanwege de geesten die in zijn huis woonden. De ambtenaren geloofden hem niet en lachten hem in zijn gezicht uit. Ze dachten dat hij een spelletje speelde en de kluit probeerde te belazeren. Ze herkenden het ziektepatroon niet. De ambtenaren vertrokken echter wel en het enige wat toen gebeurde was dat de cliënt een brief in de bus kreeg waarin stond dat zijn uitkering was beëindigd. Een advocaat en andere hulpverleners moesten vervolgens in actie komen om de zaak recht te zetten.

Bezwaar en beroep

Bezwaar en beroep zoals dat in de gemeente Amsterdam wordt uitgevoerd. (In andere gemeenten kan de procedure gedeeltelijk anders zijn)

De cliënt kan bezwaar maken bij Burgemeester en Wethouders tegen:

- een besluit, binnen zes weken na de bekendmaking (Artikel 6:7 Awb);
- een handeling die afwijkt van een besluit, binnen zes weken (Artikel 79. Begrip besluit WWB);
- het niet uitvoeren van een besluit, binnen zes weken (Artikel 79. Begrip besluit WWB);
- het uitblijven van een beslissing, nadat de beslistermijn is verstreken (Artikel 6:12 Awb).

bij Burgemeester en Wethouders, te zenden aan het College van Burgemeester en Wethouders, Postbus 9889, 1006 AN Amsterdam.

Afhandeling van het bezwaarschrift

De sectie Bezwaar van de concernafdeling Juridische Zaken (JZ) behandelt de bezwaarschriften. Eén persoon (en niet een commissie) behandelt het bezwaarschrift. Dit kan door een besluit van B&W op basis van de Verordening behandeling van bezwaar- en beroepschriften.

Deze behandeling houdt in:

- het horen van de indiener;
- het inwinnen van inlichtingen en adviezen (vergelijkbaar met het onderzoek naar aanleiding van een aanvraag);
- het opstellen van een conceptbeschikking op het bezwaarschrift.

De beslissing op het bezwaarschrift

Het College van B&W neemt de beslissing. Het college heeft deze bevoegdheid aan de directeur van de sociale dienst gemandateerd, die deze bevoegdheid op zijn beurt – via ondermandatering – bij het Hoofd CJZ heeft neergelegd. Het oordeel kan zijn dat het bezwaar gegrond, ten dele gegrond, ongegrond, of niet ontvankelijk is.

Uitvoering beslissing

De medewerker Bezwaar stuurt de beslissing aan het betrokken regiokantoor. Ook een cliënt kan zich op het regiokantoor melden met het besluit.

Beroep

Tegen de beschikking op bezwaar kan de cliënt binnen zes weken beroep aantekenen bij de rechtbank (Artikel 7:1, Artikel 8:1 Awb).

Hierna kan hij in hoger beroep bij de Centrale Raad van Beroep. De cliënt richt zijn beroepschrift direct aan de rechtbank. De sectie Beroep van de concernafdeling Juridische Zaken (JZ) behandelt de beroepschriften. De medewerker van JZ stuurt de uitspraak van de rechtbank aan het betrokken regiokantoor.

Wanneer een cliënt zich meldt op het regiokantoor met de uitspraak wordt uitbetaling pas verricht op basis van de uitspraak na ontvangst van de uitspraak via Juridische Zaken. Dring er op het regiokantoor dus op aan dat geïnformeerd wordt wanneer deze wordt toegestuurd.

Doorzendplicht

Ontvangt men op het regiokantoor een brief van een cliënt die kan worden beschouwd als bezwaar- of beroepschrift, dan geldt er een doorzendplicht:

- op de brief wordt een stempel met de ontvangstdatum gezet
- De envelop wordt vastgeniet op de brief. Het poststempel op de envelop is namelijk bepalend voor de ontvankelijkheid;
- De brief wordt doorgestuurd naar JZ;
- Er wordt aantekening van gemaakt in het dossier.

Voorlopige voorzieningen

Verzoek om voorschot

De sociale dienst kan de cliënt een voorschot geven zolang het besluit over de verlening van bijstand nog niet is verzonden (Artikel 52. Voorschot WWB).

Voorzitter van Gedeputeerde Staten

Weigert de sociale dienst een voorschot te geven, dan kan de cliënt een voorlopige voorziening aanvragen bij de voorzitter van Gedeputeerde Staten (Artikel 81. Onverwijldde bijstand). Deze mogelijkheid bestaat alleen voor algemene bijstand; niet voor bijzondere bijstand en niet voor Ioaw- en Ioaz-aanvragers.

Voorzieningenrechter van de Rechtbank

Is het besluit over de verlening van bijstand al verzonden? Of is de beslistermijn verstreken? Dan kan de cliënt een voorlopige voorziening aanvragen bij de Voorzieningenrechter van de Rechtbank.

De cliënt moet dan wel eerst bezwaar hebben ingediend bij B&W. Is er géén bezwaar ingediend, dan wordt het verzoek om een voorlopige voorziening niet ontvankelijk verklaard. Deze “eis van connexiteit” geldt ook voor Ioaw- en Ioaz-aanvragers (Artikel 8:81Awb).

Uitbetaling bijstand na bezwaar- of beroepsprocedure

Is de uitkomst van een bezwaar- of beroepsprocedure dat de sociale dienst *met terugwerkende kracht* bijstand moet uitbetalen? Dan gaat men als volgt te werk.

De situatie van de cliënt en de inkomsten over de afgelopen periode worden onderzocht: vanaf de beëindiging van de bijstandsuitkering; of vanaf de afwijzing van de aanvraag.

Vaak blijkt dat de cliënt is onderhouden door familie, vrienden en burens en door charitatieve instellingen of kerken; de cliënt moet een opgave doen van alle genoten inkomsten en daarvoor een verklaring tekenen;

Alle inkomsten in geld van de afgelopen periode worden met de bijstand verrekend. Als de cliënt een lening heeft ontvangen moet worden bekeken of hier een schuld tegenover staat. Daarmee wordt rekening gehouden als de bedragen aantoonbaar zijn betaald; en er een reële verplichting tot terugbetaling bestaat; wanneer de cliënt goederen “in natura” heeft ontvangen worden verstrekkingen als kleding en voedselpakketten buiten beschouwing gelaten. Bij de overige verstrekkingen “in natura” wordt de waarde vastgesteld op het daarvoor door belanghebbende opgeofferde bedrag (Artikel 33. Bijzonder inkomen lid 1 WWB); Als de omgeving van de cliënt in feite in alle of een belangrijk deel van de noodzakelijke voorzieningen heeft voorzien bijvoorbeeld: meer dan een maand gratis kost en/of inwoning dan wordt ‘naar redelijkheid’ berekend met welk bedrag de bijstandsbehoefte verminderd is.

Klachtrecht

Achtergrond

De cliënt kan een klacht indienen bij de directeur van de sociale dienst over een procedure, over gedrag of een werkwijze van een afdeling van de sociale dienst of van een individuele ambtenaar. Het klachtrecht staat in hoofdstuk 9 van de Algemene wet bestuursrecht. Ieder bestuursorgaan is verplicht de klachten te registreren en jaarlijks verslag te doen. Het doel is van de klachten te leren en daarmee de dienstverlening te verbeteren.

Procedure

De cliënt dient een klacht in met een speciaal formulier. Dit ligt bij de portiers en in de informatiestandaards in de wachtkamers; met een brief; of telefonisch.

De klacht wordt voor registratie doorgestuurd aan de klachtencoördinator van de concernafdeling Juridische Zaken. Een telefonische klacht wordt op schrift gesteld en doorgestuurd aan de klachtencoördinator.

Daarna gebeurt de afhandeling door het team klachten CJZ; of bij bejegeningklachten wordt contact opgenomen met de leidinggevende, en wordt een afspraak gemaakt over wie de klacht met de medewerker bespreekt. Er wordt van de bejegeningklacht geen kopie in het dossier bewaard. De afhandelingbrief wordt door het hoofd van de Concernafdeling Juridische Zaken ondertekend. Na afdoening wordt de klacht centraal gearchiveerd.

Gemeentelijke ombudsman

De cliënt kan klagen bij de gemeentelijke ombudsman als hij het niet eens is met de wijze van behandeling van zijn klacht; of met het eindoordeel over zijn klacht. De ombudsman stelt dan een onderzoek in. Tegen het oordeel over de klacht is geen beroep mogelijk.